

Felvidéki és kárpátaljai magyar nyelvű tanítóképzés a két világháború között

DRÁVICZKI SÁNDOR

Magyarország az Osztrák-Magyar Monarchia társnemzeteként vett részt az I. világháborúban a központi hatalmak oldalán. A közös hadsereg az antant hatalmak túlereje következtében 1918. november 3-án feltétel nélkül letette a fegyvert. A katonai vereség a dualista rendszer összeomlásával és a történeti Magyarország szétesésével járt együtt. Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés következtében a történeti Magyarország 33%-a maradt magyar fennhatóság alatt. Az új határokon kívül fekvő városokkal együtt képzőintézeteinket is elvesztettük. A Trianon előtti 51 tanító és 42 tanítónőképző intézettel szemben 19 tanító- és 24 tanítónőképző intézet maradt az új határokon belül.¹ Pl. Északkelet-Magyarországon – Szabolcs, Szatmár, Bereg, Ung, Ugocsa megyék – 1918-ban Nyíregyházán, Munkácson, Ungváron, Szatmárnémetiben és Kisvárdán működtek tanító-, illetve tanítónőképzők: Nyíregyházán és Munkácson állami fiú, Ungváron görög katolikus fiú és leány, Szatmárnémetiben református leány és római katolikus fiú és leány, Kisvárdán római katolikus leány tanítóképző intézet. Ezen intézmények közül a határmódosítás miatt az ungvári és a munkácsi képzők Csehszlovákiához, a szatmárnémeti képzők Romániához kerültek.

Szatmárnémetiben a tanítóképzők, mint magyar nyelvű intézetek, 1919 után egyre több nehézséggel küzdöttek. A román közoktatásügyi minisztérium 1922-ben a római katolikus fiúképzőt, 1924-ben pedig a református leányképzőt be is záratta. A római katolikus leányképző tovább folytathatta működését. A román törvények értelmében a képzők hét évfolyamúak voltak, s alsó (3 év) és felső (4 év) tagozatra oszlottak. Az alsó tagozatba a negyedik elemi iskola elvégzése után lehetett jelentkezni. Miután a szatmári intézetbe a gimnázium IV. osztálya után vették fel a növendékeket, az 1926/27. iskolai évtől a régi magyar I., II., III. és IV. osztály elnevezést a IV., V., VI., és VII. osztály elnevezés váltotta fel. Ez volt az úgynevezett felső tagozat. 1935-től az új román iskolai törvény a nyolcadik osztály felállítását is elrendelte.²

A Csehszlovák Köztársaság fennhatósága alá került Felvidéken az összes állami magyar tanítóképző intézetet megszüntették, illetve szlovák tannyelvű iskolákká alakították át. Több intézet Magyarországon folytatta munkáját pl. az eperjesi Miskolcon, a pozsonyi Cinkotán, az érsekújvári Kalocsán. Más állami középokú intézetek közül (gimnázium, ipari, kereskedelmi és gazdasági szakiskola) hagytak meg magyar tannyelvű iskolákat, de tanítóképzőt egyet sem. Felekezeti magyar nyelvű

¹ Szakál János (1934): *A magyar tanítóképzés története*. Budapest.

² *Hogyan történik a tanítóképzés?* Magyar Tanítóképző, 1932. 5. sz. 162. o.

tanítóképző intézetek közül a pozsonyi római katolikus Orsolya-rendi leányintézet működhetett tovább. Magyar férfi tanítóképző azonban egy sem maradt.

1920-ban a Csehszlovák Köztársaságban a 9 500 000 csehszlováknak 44, a 3 300 000 németiségnek tíz, az 1 070 000 magyarságnak csak egy, és az 540 000 ruszinságnak négy tanítóképzője volt. A magyarság tanítói utánpótlása nem volt kielégítő. Mind ijesztőbb mértékben jelentkezett a magyar iskoláknál a tanítóhiány. Kezdetben, ahol nem volt magyar tanító, oda szlovák embert helyeztek, és a magyar iskolát szlovák iskolává alakították át. A későbbiekben már szlovák tanítókat sem tudtak a megüresedett helyekre tenni. A kialakult helyzet miatt szükségessé vált az ún. externista tanítóképzés létrehozása, melyet egy régi osztrák törvény tett lehetővé. E törvény megengedte, hogy akinek polgári iskolai, vagy ennek megfelelő végzettsége van, az országos bizottság előtt tanítói érettségi vizsgálatot tehesen.³

1921 nyarán a csehszlovák kormány elrendelte a nosztrifikációs vizsgát. A tanítói állásokban való megmaradás és a továbbműködés feltételeként szabták minden régi magyar tanító számára a vizsga letételét az országos magyar tannyelvű elemi és polgári iskolai tanítóvizsgáló bizottság előtt. Tagjai kivétel nélkül szlovákok voltak, akik alig beszéltek magyarul. A nosztrifikációs vizsga anyaga szlovák nyelv és irodalom, csehszlovák történelem és földrajz tárgyakból állt. Azok a fiatalok, akik az anyaországban szereztek meg tanítói oklevelüket, csak teljesen új képesítő vizsgálat letétele után taníthattak: a csehszlovák rendszer szerinti külön érettségi és külön képesítő vizsgálat alapján, amely a fent nevezett bizottság előtt folyt.⁴ Az 1920-as évek közepéig a magyar tanítóság szakszerű utánpótlásáról egyedül a pozsonyi római katolikus Orsolya-rendi tanítónőképző gondoskodott. Az externista tanítóképzés bevezetése ellenére a tanítói ellátottságban változás nem következett be. Továbbra is nagy volt a tanítóhiány. Az iskolafenntartók kénytelenek voltak iskoláikban képesítetlen, vagy más felekezetű embereket alkalmazni. Pl. a református iskolákban római katolikus, görög katolikus, sőt még izraelita tanítók is tanítottak. Ugyanis, ahol az iskolafenntartó egyház iskolájában nem tudott tanítót alkalmazni, oda az állami hatóság küldött.⁵

1922-ben a református egyház az áldatlan állapot megszüntetése érdekében tanítóképző alapítását kezdeményezte. Az államhatalom az elhatározás késleltetése végett elrendelte a magyar tanítóképzés újabb formájának, az ún. abituriciens kurzusnak a létrehozását. 1924. szeptember 1-jén a pozsonyi állami szlovák tanítóképzőben egyéves tanfolyamot indítottak magyar érettségizett fiatalok számára. Azok, akik ezt a tanfolyamot elvégezték, mint kész tanítók helyezkedhettek el magyar iskolákban. Évenként 30-40 fiatal szerzett így tanítói oklevelet. Az abituriciens kurzus bevezetése azt a látszatot keltette, mintha a magyar tanítóképzés színvonalának emelésére irányuló törekvés valósult volna meg, ugyanis a középiskolai érettségi fő-

³ Kárpátaljai Állami Levéltár, Beregszász (a továbbiakban: KÁL). F. 336. op. 2. jegy. hran. 115. 1. 3.

⁴ KÁL. F. 1048. op. 2. jegy. hran. 5.

⁵ KÁL. F. 336. op. 2. jegy. hran. 149. 1. 8.

lé került a tanítóképzés.⁶ Ezzel az intézkedéssel néhány esztendővel ismét elhalasztották a magyarságnak a magyar tanítóképzők felállítására vonatkozó törekvését.

1927 szeptemberében a csehszlovák kormány további engedmény adására kényszerült. A pozsonyi állami szlovák tanítóképzőben koedukált párhuzamos magyar osztályok nyíltak. Az abiturienst kurzus működése azonban nem szűnt meg, 1936 júniusáig képeztek ilyen módon magyar tanítókat. A magyar osztályokat tömörítő intézet váltakozó évfolyamokkal működött, nem volt internátusa. Az első évben rendes tanári testülete sem volt, óraadó középiskolai tanárok tanítottak, és az intézmény csak 1931-ben kapott kinevezett tanerőket, melyből ketten voltak magyar nemzetiségűek.

A református egyház kezdeményezése, hogy tanítóképzőt létesítsen, 1935-ben sikerrel járt. Minden anyagi támogatás nélkül, az államhatalmi akadályoztatás ellenére, 1935. szeptember 1-jén megnyitotta kapuit a komáromi református koedukációs tanítóképző intézet. Az állami hozzájárulást a megnyitáshoz csak 1937-ben kapta meg. Államsegély híján a református egyház vállalta magára a képző működtetését.

A nemes példa ösztönzőleg hatott a római katolikus egyházra is. 1938. szeptember 1-jén ugyancsak Komáromban római katolikus fiúképző kezdte meg a működését.⁷

1919 és 1938 között Csehszlovákiában a magyarságnak 2 koedukációs, 1 nő és 1 férfi tanítóképző intézete volt az externista és az abiturienst kurzus mellett.

A Csehszlovák állam a tanítóképzőket az átvett osztrák törvények alapján nem szakiskolának minősítette, hanem a középiskolák közé sorolta. A tanítóképzők négy évfolyamúak voltak, s a középiskola négy alsóbb osztályának az elvégzése után 16 éves korukban léphettek be a tanulók a képzőkbe. Az egyes évfolyamok tantárgyai megegyeztek a régi magyar négyosztályos tanítóképző tantárgyaival, a tananyag mértékében azonban több változást találhatunk. Legmósbább bánásmódban a pedagógiai tárgyak részesültek. A tanulók létszáma osztályonként 40 főben volt maximálva. Felvételi vizsgát magyar nyelvből, számtanból, ábrázoló mértanból, rajz-szépírásból és énekből tettek. A tanítóképzők egyes osztályaiban semmiféle vizsgák nem voltak. A tanév végén a növendékek osztályvizsga nélkül megkapták bizonyítványaikat és a következő osztályba léphettek. IV. év végén ugyanúgy érettségi vizsgálatot tettek, mint a középiskolát végző tanulók. 20 hónap múltával került sor a képesítő vizsgára, de nem a saját tanítóképzőjükben, hanem az országos állami tanítóvizsgáló bizottság előtt Pozsonyban. Képesítő vizsga után kapták meg oklevelüket.⁸

⁶ Nagy Sándor (1936): *A magyar tanítóképzés a felszabadult Felvidéken*. Magyar Tanítóképző, 6. sz. 275-279. o.

⁷ Uo. 278-281. o.

⁸ Kiss József, i. m. 156-162. o.

A Csehszlovák Köztársaságban felfedezhető a magyar tannyelvű népiskolára való felkészítés más módozata is. Vizsgáljuk meg, mi lett a sorsuk a munkácsi és az ungvári képzőknek! Mivel a Csehszlovák Köztársaságban az összes állami magyar tanítóképző intézetet megszüntették, illetve szlovák tannyelvű iskolákká alakították át, ennek megfelelően a munkácsi állami fiúképzőben 1919-től beszüntették a magyar nyelvű oktatást.⁹ Az ungvári görög katolikus fiú- és leányképzőben 1921-től ruszin nyelven tanultak, s ilyen tanítási nyelvű népiskolára kaptak képesítést. Aki magyar tanítási nyelvű népiskolára is akarta képesíttetni magát, annak rendszeresen kellett hallgatni magyar nyelvi tanórákat is. A görög katolikus leányképzőben 1921-től évenként 40 növendék volt felvehető, és ebből 25-30 fő szerzett képesítést magyar tanítási nyelvű népiskolára is. A görög katolikus fiúképzőben a magyar nyelvet mindvégig tanították, előbb kötelező tantárgyként, majd 1937-től rendkívüli tárgyként.¹⁰

Az 1938-as I. bécsi döntés következtében Ungvár és Munkács, az 1940-es II. bécsi döntés következtében Szatmárnémeti újra Magyarország határain belülré kerültek.

A munkácsi állami és a két ungvári görög katolikus képzőben az 1938/39-es tanévben megnyíltak a líceumi I. osztályok. (A munkácsi képző koedukált intézetként működött.) Az ungvári tanítónőképzőben, ahol a csehszlovák Iskola- és Népevelésügyi Minisztérium 88 993/37. 11/3. sz. rendeletével 1937-től működött óvónő és gazdasági szakiskola, 1938-ban az óvónőképző II., és a gazdasági szakiskola I. és II. osztálya is beindult, de tanárok és tanulók hiányában még ugyanazon év december elsejével beszüntették a tanítást.¹¹ Minden évben újabb líceumi osztályok indultak. 1941-ben a nyíregyházi, munkácsi és az ungvári képzőkben is az országos „fejlődésnek” megfelelően hároméves líceumi és kétéves tanítóképzői oktatás keretében folyt a képzés. Az 1938/39-es tanév végén a kárpátaljai képzőkben még a csehszlovák rendszerű tanítói érettségi szerint vizsgáztak a tanulók.¹² A következő tanévtől már a magyar tanrend szerint képesítözték. (A munkácsi képzőben az 1939/40-es tanévben az V. osztály hiányában erre még nem kerülhetett sor.)

1940-ben Szatmárnémetiben csak a római katolikus leányképző működött. Még ebben az évben megszervezték az intézetben a líceumi I. osztályt, és a II. évfolyam is líceummá alakult át. Az 1942/43-as tanévtől már teljesen bekapcsolódtak a magyar tanítóképzés rendszerébe. A városban a reformátusok 1941-ben indították újra a megszüntetett leányképzőjüket minden évben egy újabb osztály indításával. A római katolikusok is újra megszervezték tanítóképzőjüket, amelyet 1943-ban sike-

⁹ Sörös József mb. igazgató (összeáll., 1939): *A Munkácsi M. Kir. Állami Tanítóképző és Liceum évkönyve az 1938/39. iskolai évről*. Munkács, 5-6. o.

¹⁰ Dunda Ernő igazgató (összeáll., 1939): *Az Ungvári Kir. Görög Katolikus Liceum és Kántortanítóképző Intézet jelentése az 1938/39. iskolai évről*. 5-6. o.

¹¹ Magyar Országos Levéltár, K. 502. 1937-1944. 1-10. t. 140 143/38 431 cs.

¹² KÁL F. 1551. op. 2. jegy. hran. 541. 1. 10.

rült egy elsős líceumi osztállyal beindítani. Az 1940/41-es és 1941/42-es tanév végén a római katolikus leányképzőben a IV. évfolyam a 172.746/1940 sz. miniszteri rendelet alapján képesítővizsgát tehetett. Az V. évfolyam képesítő vizsgálatára az 1943/44-es tanév végén került először sor. (Az 1943/43-as tanévben nem volt V. osztály.)

A vesztes II. világháborút követően Munkácsot és Ungvárt a Szovjetunióhoz, Szatmárnémetit Romániához csatolták.